

Jiří Muryc
Ostravská univerzita, Ostrava
jiri.muryc@osu.cz

JĘZYK POLSKI W KRAJOBRAZIE JĘZYKOWYM OSTRAWY¹

Słowa klucze: krajobraz językowy, język polski, komunikacja, Ostrava
Keywords: linguistic landscape, Polish, communication, Ostrava

1. Wprowadzenie

Jeden z najbardziej dynamicznych nurtów w zakresie nauk dotyczących funkcjonowania języka w społeczeństwie odnosi się do krajobrazu językowego (ang. *linguistic landscape*). Można go ująć w znaczeniu socjolingwistycznym (wtedy często utożsamiany jest z zagadnieniami dwujęzyczności, kontaktów językowych i kulturowych, polityki językowej, interlingwistyki itd.). Badania krajobrazu językowego wpisują się także w temat ekolingwistyki (środowiska naturalnego języka), dyscypliny językoznawstwa, która koncentruje się na relacjach między językiem (jego użytkownikami) a szerszym środowiskiem, w którym dany język występuje i pełni swoje funkcje (Głuszkowski 2013: 133–135; Šatava 2009: 84–85).

Przywołany powyżej termin krajobraz językowy (dalej: KJ) ogólnie odnosi się do językowego oznakowania miejsc publicznych, dokładniej rzecz ujmując: bada graficzne lub dźwiękowe reprezentacje używanych tu języków, służące do celów

¹ Niniejszy artykuł został opracowany w ramach projektu badawczego „Jazyková krajina na pozadí multietnicity česko-polského pohraničí / Linguistic Landscape in the Context of Multiethnicity in the Czech-Polish Borderland” finansowanego ze środków Ministerstwa Szkolnictwa Republiki Czeskiej (SGS10/FF/2024).

orientacyjnych, a także komercyjnych. KJ tworzą więc: napisy na budynkach instytucji (samorządowych), nazwy ulic i placów, tekstowe znaki drogowe, billboardy, wywieszki, reklamy i komunikaty handlowe na sklepach i punktach usługowych.

Na temat KJ na terenie miasta Ostrawy pojawiło się do tej pory niewiele prac naukowych. Do grona ich autorów należą pracownicy Uniwersytetu Ostrawskiego: Jaroslav David (2019), Přemysl Mácha (David, Mácha 2014), Tereza Klemensová (David, Klemensová 2020). Problematyce KJ na polsko-czeskim pograniczu poświęcają uwagę przede wszystkim Anna Karmowska (2019a, 2019b), Magdalena Steciąg (Steciąg, Karmowska 2019, 2020), Irena Bogoczová (2024) oraz Petr Drape (2024) – zajął się w swoich pracach równocześnie o temat polsko-czeskiej dwujęzyczności.

W koncepcji KJ używa się z reguły pojęcia **znaku językowego** w innym znaczeniu niż tradycyjne metajęzykowe (strukturalistyczne). Chodzi o przejaw języka w graficznej lub dźwiękowej postaci, (krótki) werbalny przekaz informacji służącej do podanych wyżej celów. Znak ten, jako ważny element KJ, informuje o składzie etnicznym mieszkańców danego obszaru, wyznacza granice pomiędzy wspólnotami językowo-kulturowymi, oddaje istniejące tu relacje społeczne, odzwierciedla sytuację językową w danym regionie i koresponduje z polityką językową lokalnych instytucji, a w znacznym stopniu – z ogólną polityką państwa, w którego granicach znajduje się dana gmina (miasto, wieś). Znaki te oprócz zasadniczej funkcji informacyjnej mają również istotną wartość symboliczną, pełniącą zasadniczą funkcję w budowaniu tożsamości jednostki lub grupy zamieszkującej dany teren, bowiem obecność określonego języka w pewnym środowisku lub jego brak podnosi lub obniża prestiż społeczny jego użytkowników (por. Landry, Bourhis 1997: 23–49; Černý 2016: 51).

Znaki językowe pojawiające się w przestrzeni publicznej Ostrawy zostały przeanalizowane zgodnie z metodologią przyjętą w badaniach nad KJ (por. Backhaus 2005: 103–121; Backhaus 2006: 52–66; Backhaus 2007). Stosując tę metodę, można dokonać ich podziału na znaki:

1. jednojęzyczne – treść przekazu jest wyrażona tylko w jednym języku;
2. polifoniczne – identyczny sens komunikatu został podany co najmniej w dwóch językach;
3. mieszane – wypowiedzi przekazane w dwóch (wielu) językach nie są tożsame (Geben 2022)².

W innym ujęciu znaki językowe można podzielić na znaki o charakterze publicznym i/lub prywatnym. Metoda badań nad KJ odróżnia ogólnie kierowane

2 Do powyższego można dołączyć taksonomię znaków opracowaną przez Mechthild Reh (2004), której podejście wyróżnia trzy rodzaje organizacji informacji wielojęzycznych: 1) napisy, w których wszystkie używane języki informują o tym samym, 2) napisy, w których różne wersje językowe tekstu różnią się pod względem treści częściowo, 3) napisy, w których różne wersje językowe różnią się pod względem treści całkowicie.

działania (ang. *top-down*), gdy znaki zostały umieszczone w KJ przez odpowiednie instytucje społeczne i polityczne i zostały uznane za oficjalne, oraz działania oddolne (ang. *bottom-up*), wprowadzające komunikaty spontanicznie przez osoby prywatne, firmy, sklepy, zakłady gastronomiczne itp. Drugi wymieniony gatunek znaków językowych reaguje zwykle na bieżące wydarzenia (Gorter 2006: 1–6; Gorter 2012: 9–12). Wśród nich dodatkowo można wyszczególnić znaki o prymarnej funkcji informacyjnej, pamiątkowej i artystycznej (Geben 2022).

Celem niniejszego tekstu jest przedstawienie kilku aspektów badań krajobrazu językowego na przykładzie miejsc publicznych w Ostrawie. Język polski w KJ Ostrawy zostanie przeanalizowany w perspektywie synchronicznej z wykorzystaniem aktualnych wyników obserwacji terenowych z lat 2023–2024. Ich przedmiotem są napisy, ale także komunikaty głosowe (dźwiękowe) w języku polskim, zarejestrowane przez autora niniejszego artykułu i utrwalone w postaci zdjęć i nagrań. Zdjęcia oddają polskie napisy umieszczone na zewnątrz budynków (wyjątkowo także w ich wnętrzach). Poniekąd specyficzna jest przestrzeń kąpieliska w dzielnicy Vřesina (cz. *Letní koupaliště Vřesina*), niby otwarta, lecz ogrodzona, do której można wejść po zakupieniu biletu wstępu. Badaniami natomiast nie zostały objęte takie polskie teksty, jak: epitafia nagrobne (m.in. na cmentarzu w Śląskiej/Polskiej Ostrawie), urbanonimy odsyłające do polskich realiów (np. ul. *Polská*, *Varšavská*) oraz tłumaczenia nazw potraw na kartach dań w restauracjach (por. Geben 2022).

Zanim przejdziemy do zanotowanych przykładów, pragniemy przybliżyć sytuację językową na terenie miasta Ostrawy, ponieważ różni się ona w sposób istotny od stanu w innych częściach Republiki Czeskiej. Sytuację językową, wiadomo, można zdefiniować jako zbiór kodów językowych dostępnych na danym terenie i wykorzystywanych przez pewną zbiorowość w zależności od sytuacji komunikacyjnej. W Ostrawie (w Ostrawskim) współistniały (współistnieją) różne języki i ich odmiany: język czeski (w wersji kulturalnej i potocznej), niemiecki, polski, interdialekt laski, ostrawska mowa miejska, szereg socjolektów (żargonów zawodowych) odnoszących się do środowisk górniczych lub hutniczych. Aby ściślej określić specyfikę sytuacji językowej Ostrawy, należy uwzględnić przynajmniej dwa jej wymiary (Grygar 2003: 2): 1) historyczny (polityczny, prawny, demograficzny, kulturowy), kształtujący obecny stan przez długi okres; 2) instrumentalny (pragmatyczny), zależny od sfer komunikacyjnych, np. urzędowej, potocznej itd. (por. Muryc 2021: 80)³.

Po drugie pomimo geograficznej i „mentalnej” bliskości Polski oraz sąsiedniego dwujęzycznego Zaolzia (czeskiej części Śląska Cieszyńskiego) polszczyzny w Ostrawie raczej się nie używa. Obecnie Ostrawa jest miastem jednojęzycznym; w publicznej komunikacji oficjalnej występuje kulturalna odmiana języka czeskiego, ewentualnie czeszczyzna ogólna z pewnymi regionalnymi naleciałościami gwarowymi (szczególnie w płaszczyźnie fonetycznej), co określa się często mianem czeszczyzny

3 Dokładnie – zob. Bogoczová 2009; Skulina 1979; Šrámek 2005.

„zaprojektowanej” jako literacka. Należy dodać, że podobne cechy regionalne przybiera język czeski także w innych częściach kraju.

Kolejnym istotnym stwierdzeniem jest to, że w Czechach nie ma ustawy (o języku czeskim) regulującej pozycję języka czeskiego, także w odniesieniu do oznakowania miejsc publicznych i prywatnych. W napisach lub komunikatach po prostu przeważa język czeski (uzupełniany o język angielski)⁴.

Po czwarte należy podkreślić, że Ostrawa to nie tylko centralna (właściwa, rdzenna) część miasta⁵, ale również Ostrawa w sensie aglomeracji miejskiej powstałej stopniowo na gruncie 34 pierwotnie samodzielnych gmin⁶. Już w XIX w. miasto należało do najbardziej uprzemysłowionych w monarchii habsburskiej (Gwuzd, Myśka 2005: 78). Znajduje się w północno-wschodniej części Republiki Czeskiej, w kraju morawsko-śląskim, a jego odległość od granicy z Polską wynosi ok. 20 kilometrów. Jest trzecim co do wielkości miastem w Czechach pod względem liczby ludności i zajmowanej powierzchni, drugim co do wielkości miastem na Morawach i największym miastem na czeskim Śląsku. Właściwa Ostrawa liczy ponad 300 tysięcy mieszkańców⁷, podczas gdy aglomeracja ostrawska – prawie milion, co czyni ją drugą co do wielkości aglomeracją w Czechach (po Pradze). Ostrawa wyrosła jako ośrodek przemysłowy zagłębia węglowego. Dawniej była określana metaforycznie jako „stalowe serce Czechosłowacji” ze względu na przemysł metalurgiczny. W wyniku restrukturyzacji przemysłu po 1989 r. działalność górnicza została ograniczona, a ostatni węgiel wydobyto w mieście w 1994 r.

Po piąte historia Ostrawy wiąże się z co najmniej dwoma zjawiskami społecznymi mającymi zasadniczy wpływ również na współczesny KJ miasta. Już od końca XIX w. dochodziło do masowej migracji kadry robotniczej. Lokalne huty, kopalnie i inne zakłady przemysłowe przyciągały tanią siłę roboczą z wielu terenów Austro-Węgier, w tym także z małopolskiej Galicji (Siwek 2005a: 141–142; Siwek 2005b: 278–279). W konsekwencji tych przemian ludności niemiecko-, czesko-, słowacko- czy

4 Regulacji natomiast od kilku lat podlega stosowanie reklamy zewnętrznej – w ramach zwalczania tzw. smogu wizualnego. Miasto Ostrawa kieruje się w tej kwestii specjalnym rozporządzeniem i instrukcjami.

5 Pierwsza wzmianka o Ostrawie (właściwie o Morawskiej Ostrawie, jednej z obecnych dzielnic miasta, utożsamianej z jego centrum) pochodzi z XIII w.

6 W 2024 r. Ostrawa obchodzi stulecie istnienia tzw. Wielkiej Ostrawy, powstałej w wyniku połączenia siedmiu ówczesnych gmin i morawskich miast (Moravská Ostrava, Přívoz, Vítkovice, Mariánské Hory, Zábřeh nad Odrou, Hrabůvka, Nová Ves) w jedno miasto – Moravská Ostrava (pol. Morawska Ostrawa).

7 Według *Spisu powszechnego ludności i mieszkań RC* (dane z 26 III 2021) w Ostrawie w 2021 r. mieszkało 313 857 mieszkańców. Co ciekawe, dane ostatniego spisu rejestrują tylko 942 mieszkańców deklarujących polską narodowość. Dla porównania: sąsiednie powiaty Karviná i Frýdek-Místek liczą ponad 23 tys. Dane Czeskiego Urzędu Statystycznego (cz. *Český statistický úřad*): [online:] https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jspx?_af=faces/vystupobjekt&z=T&f=TABULKA&pvoc=ZV21KRo15&pvokc=100&pvoch=3140 (dostęp: 15 I 2024).

polskojęzycznej Ostrawa stała się miastem wielokulturowym. Mimo że udział Polaków w ogólnej liczbie mieszkańców miasta był dawniej spory (ok. 1900 r. stanowili prawie 30%), śladów polskości w krajobrazie językowym miasta zachowało się raczej niewiele (patrz dalej).

Pomimo wspomnianej restrukturyzacji przemysłu Ostrawa nadal jest dużym ośrodkiem przemysłowym, oferującym zatrudnienie nie tylko mieszkańcom RC. Z aktualnych danych czeskiego Ministerstwa Pracy i Spraw Socjalnych wynika, że ostrawskie urzędy pracy rejestrują 15 251 obcokrajowców, a Polacy (po Słowakach i Ukraińcach) tworzą trzecią co do wielkości grupę cudzoziemców. Inaczej rzecz ujmując: w Ostrawie pracuje obecnie od kilkuset do kilku tysięcy Polaków⁸.

Drugim aspektem, jaki warto wziąć pod uwagę, analizując język polski w KJ Ostrawy, to ruch turystyczny. Liczni turyści z niedalekiej Polski chętnie odwiedzają miasto, zwiedzając zabytki lub ogród zoologiczny, korzystają z różnego rodzaju usług. To właśnie ze względu na nich w przestrzeni publicznej pojawiają się coraz to liczniejsze znaki polskojęzyczne. Statystyki pokazują, że np. w drugim i trzecim kwartale 2022 r. z noclegów na terenie Ostrawy skorzystało od 4 do prawie 6 tysięcy Polaków⁹. Podobne liczby potwierdzają dane umieszczone w poniższej tabeli. Warto zauważyć, że nie odnoszą się one do głównego sezonu turystycznego.

Tabela 1. Liczba gości i udzielonych noclegów w turystycznych obiektach noclegowych na terenie Ostrawy (pierwszy kwartał 2023 r.) – Polacy i wybrane nacje

	Liczba gości	Liczba noclegów
Ogółem	54 118	131 408
w tym Czesi	35 922	94 527
w tym obcokrajowcy	18 186	36 881
Słowacy	4229	8019
Polacy	3549	5722
Niemcy	1604	4228

Źródło: <https://www.mstourism.cz/media/statistiky/>.

8 Patrz dane Czeskiego Urzędu Statystycznego (cz. *Český statistický úřad*) dot. zatrudnienia obcokrajowców w Republice Czeskiej z 31 XII 2023, [on-line:] https://www.czso.cz/csu/cizinci/4-ciz_zamestnanost#cr (dostęp: 15 I 2024).

9 Dane dostępne na stronie organizacji MSTourism, [on-line:] <https://www.mstourism.cz/media/statistiky/> (dostęp: 15 I 2024). Ze statystyk wynika, że np. w trzecim kwartale 2022 r. w obiektach turystycznych udzielono przyjeźdnym z Polski ponad 9 tys. noclegów. Liczby z 2022 i częściowo z 2023 r. są na podobnym poziomie jak w okresie przed pandemią.

Ostrawa nie jest tradycyjnym miastem turystycznym i nie może pod tym względem konkurować z innymi miejscami w Czechach. Posiada jednak dwie główne atrakcje, które znajdują się nawet na liście dziesięciu najchętniej odwiedzanych obiektów turystycznych w Czechach¹⁰. Piąte miejsce w ogólnoczeskim rankingu najczęściej odwiedzanych atrakcji turystycznych w 2022 r. (niespełna 900 tys. zwiedzających) zajmuje tzw. Dolny Obszar Witkowic (cz. *Dolní oblast Vítkovice*) – narodowy zabytek kultury Republiki Czeskiej, unikalny w skali światowej teren dawnej huty z zespołem zabudowań przemysłowych, w którego skład wchodzi trzy powiązane ze sobą kompleksy przemysłowe: kopalnia węgla kamiennego, koksownia i wielki piec hutniczy¹¹. Na dziesiątym miejscu tegoż rankingu znajduje się ogród zoologiczny w Ostrawie (cz. *Zoologická zahrada a botanický park Ostrava*), który cieszy się szczególnie popularnością właśnie wśród polskich turystów. Według danych z 2022 r. ostrawski ogród zoologiczny odwiedziła rekordowa liczba 606 tysięcy zwiedzających, z czego co najmniej 40% to Polacy¹². Na wizyty Polaków ogród zoologiczny jest bardzo dobrze przygotowany¹³.

2. Część empiryczna

Badaniami objęto całą Ostrawę. Oprócz przestrzeni miejskiej (ulic, placów) w centrum miasta (w dzielnicy *Moravská Ostrava a Přívoz*) skupiono się przede wszystkim na miejscach, w których przewidziany jest większy ruch turystów – Dolny Obszar Witkowic (Świat Techniki, Narodowe Muzeum Rolnictwa), centra informacji turystycznej (przy ul. Nádražní oraz w wieży Nowego Ratusza miasta Ostrawy), Dom Polski, gmach Konsulatu Generalnego Rzeczypospolitej Polskiej w Ostrawie, Kąpielnisko Letnie Vřesina, zoo¹⁴. Zauważono kilkadziesiąt napisów (tekstów) w języku polskim lub z elementami języka polskiego. W większości przypadków chodzi o napisy polifoniczne, w których ta sama treść została wyrażona w języku czeskim i polskim. Zdecydowanie mniej napisów można zaliczyć do grupy znaków jednojęzycznych (polskich) lub mieszanych.

Do kategorii znaków jednojęzycznych – obcojęzycznych, czyli polskich, można zaliczyć napis na elewacji secesyjnego Domu Polskiego (ul. Poděbradova 53), którego budowę zakończono w 1900 r. To właściwie jedyny obiekt historyczny

10 Patr.: <https://tourdata.cz/data/navstevnost-turistickych-cilu-2022/> (dostęp: 15 I 2024).

11 Patr.: <https://www.dolnivitkovice.cz/> (dostęp: 15 I 2024).

12 Wynika to z rozmowy z dyrektorem zoo w lokalnej prasie, patr.: https://moravskoslezsky.denik.cz/zpravy_region/zoo-ostrava-novinky-akce-rozhovor-s-reditelem.html (dostęp: 15 I 2024).

13 Ze względu na dużą liczbę przykładów komunikatom z ostrawskiego zoo poświęcamy uwagę w osobnej pracy (Muryc 2024).

14 Więcej na temat ciekawych miejsc – np. w publikacji Vasiliosa Chaleplisa, Jana Dvořáka i Adama Tomáša (2022).

upamiętniający fakt, że oprócz ludności niemieckiej i czeskiej żyli na terenie miasta Polacy. Czeskiego napisu *Polský dům* nie wykonano od razu, ale został on na budynku umieszczony później.

Przykładem „top-down” znaku jednojęzycznego jest napis na ogrodzeniu gmachu ostrawskiego Konsulatu Generalnego Rzeczypospolitej Polskiej (ul. Blahoslavova 4). Konsulat ten to swoista wyspa języka polskiego na mapie czeskojęzycznej Ostrawy. Napis w kolejności: „Konsulat Generalny Rzeczypospolitej Polskiej w Ostrawie – *Generální konzulát Polské republiky v Ostravě*” to właściwie jedyny polifoniczny znak na budynku i w jego okolicy. Reszta informacji zamieszczonych w gablocie lub na ogrodzeniu gmachu jest przeznaczona dla polskiego odbiorcy, czyli została podana wyłącznie w języku polskim.

Jak już zauważono, oficjalne oznakowania obiektów stanowią domenę języka czeskiego (i angielskiego). Inaczej sytuacja przedstawia się w przypadku muzeów i atrakcji turystycznych. Informacje m.in. na temat godzin otwarcia zostały podane w językach czeskim, angielskim i polskim. Na terenie wspomnianego Dolnego Obszaru Witkowic zostało umieszczonych kilkadziesiąt tablic informacyjnych ze szczegółowym opisem historii, budynków, technologii związanych z wydobywaniem węgla, produkcją żelaza i stali itp. Komunikaty w trzech językach znajdziemy także w tzw. Wielkim Świecie Techniki (ul. Vítkovická 3004), zarówno na zapleczu przeznaczonym dla zwiedzających, jak i w ekspozycjach wystawowych. Podobna jest sytuacja w Narodowym Muzeum Rolnictwa (ul. Vítkovická 3033) lub galerii sztuk plastycznych „Dom sztuki” (*Dům umění*, ul. Jurečkova 9).

Fot. 1. Dom Polski. Źródło: archiwum autora.

Fot. 2. Przykład informacji na ogrodzeniu gmachu Konsulatu Generalnego Rzeczypospolitej Polskiej w Ostrawie. Źródło: archiwum autora.

O ile w przypadkach podanych przykładów dwujęzycznego oznakowania tekst w języku polskim raczej nie wykazuje błędów językowych, o tyle w spontanicznych przekazach „oddolnych” można zauważyć liczne pomyłki, popełnione z reguły wskutek interferencji z językiem czeskim. Do przekazów pełnych usterek językowych należą np. polifoniczne angielsko-polskie oznajmienia: „We accept credit card – Akceptujemy karta kreditowa” (Kąpielisko Letnie Vřesina), czesko-polski komunikat dla kierowców na parkingu: „Obsazeno – Pelne” (Kąpielisko Letnie Vřesina)¹⁵, czesko-polska wywieszka informująca o zakazie wynoszenia naczyń szklanych z restauracji: „Zákaz vynášení skla mimo restauraci – Zakaz zabierania szkła zewnątrz restauracji” (Kąpielisko Letnie Vřesina), nazwa dania: „Wolowa poledwica na smietanie” (restauracja Potrefená husa, ul. Masarykovo náměstí 15), ewentualnie ukazany na zdjęciu (fot. 3) szyld.

Wśród miejsc na terenie Ostrawy, w których pojawia się język polski, wyróżnia się wspomniane już niejednokrotnie Kąpielisko Letnie Vřesina (ul. Rekreační 74), cieszące się w sezonie letnim dużą popularnością, w tym również wśród gości z Polski. Oprócz wyżej podanych znaków nieoficjalnych miejski ośrodek zarządzający obiektami sportu i rekreacji w Ostrawie (Sareza) umieścił tu wszystkie najważniejsze informacje nie tylko w języku czeskim i angielskim, ale także polskim. Oficjalne tablice informacyjne, które zainstalowano przy wejściu na teren kąpieliska, są więc z reguły trójjęzyczne, np. „Kouření v areálu je povoleno jen na místech k tomu určených! – Smoking is allowed only in designated smoking areas! – Palenie na terenie dozwolone jest tylko w miejscach do tego przeznaczonych!”. Przy basenie znajduje się napis: „Nestřežená část / Strážená část – Unguarded section / Guarded section – Sekcja niestrzeżona / Sekcja strzeżona”, gdzie indziej: „Místo pro kouření – Smoking area – Miejsce do palenia” – z niefortunnym rozwiązaniem dotyczącym określenia strefy przeznaczonej dla danej czynności.

Fot. 3. Szyld restauracji w centrum Ostrawy. Źródło: archiwum autora.

¹⁵ Pomijając inne uchybienia, zauważamy, że przymiotnik odnoszący się do parkingu (w języku czeskim: to *parkoviště*) został w języku polskim użyty w formie rodzaju nijakiego, pomimo że określa wyraz (ten) parking.

Pierwszym miejscem, w którym dochodzi do kontaktu administracji kąpieliska z klientem i w którym goście basenu zwykle otrzymują najważniejsze informacje dotyczące regulaminu korzystania z obiektu, są trzy bramy wejściowe. Na dwóch mniejszych (bocznych) widnieje informacja przeznaczona wyłącznie dla klientów z Polski. Chodzi o jednojęzyczny napis: „Zakaz grillowania na terenie obiektu”. Można przypuszczać, że powodem umieszczenia takiego tekstu jest zaobserwowana u Polaków skłonność do zajmowania się tą czynnością w miejscach publicznych, co nie jest wskazane i o czym innych gości kąpieliska nie trzeba informować. Jednocześnie można w ten sposób zainstalowaną tabliczkę zawierającą informację tylko po polsku odebrać jako pewną formę napiętnowania Polaków.

Na terenie kąpieliska można napotkać także ciekawy przykład mieszanego znaku językowego. O ile w wersji przeznaczonej dla czeskojęzycznych odbiorców użyto zwrotu grzecznościowego *Vážení zákazníci* (pol. Szanowni klienci) oraz wyrazu *Děkujeme* (pol. Dziękujemy!), o tyle polskojęzyczne sformułowanie jest prostsze i stylistycznie mniej uprzejme.

Specyficzną formą przekazu językowego w krajobrazie miasta jest komunikat ustny. Zebraliśmy materiał zawierający polifoniczne przekazy dźwiękowe zrealizowane przez lektora i emitowane za pośrednictwem systemu rozgłoszeniowego w poszczególnych obiektach. W Ostrawie z takimi nagraniami w języku polskim można spotkać się m.in. właśnie na terenie Kąpieliska Letniego Vřesina. Dwa takie komunikaty zostały przepisane zgodnie z normą ortograficzną:

Fot. 4. Jedna z bram wejściowych na Kąpielisko Letnie Vřesina. Źródło: archiwum autora.

Fot. 5. Informacja zamieszczona na jednym z boisk do siatkówki na Kąpielisku Letnim Vřesina. Źródło: archiwum autora.

Szanowni klienci, prosimy o zwracanie uwagi na swoje rzeczy osobiste. Kosztowności można przechować w szatni, w pomieszczeniach wypożyczalni sprzętów sportowych koło boisk do siatkówki plażowej. Życzymy Państwu przyjemnego pobytu w kompleksie letniego kąpieliska Sareza.

Szanowni klienci, pozwalamy sobie zwrócić Państwa uwagę na zakaz palenia w całym kompleksie poza wydzielonymi i oznaczonymi miejscami. Życzymy Państwu przyjemnego pobytu na letnim kąpielisku Sareza.

Komunikaty te zostały ogłoszone przez native speakera języka polskiego bez jakiegokolwiek zauważalnego wpływu języka czeskiego.

3. Wnioski i podsumowanie

Podsumowując spostrzeżenia dotyczące obecności języka polskiego w krajobrazie językowym Ostrawy, stwierdzamy, że najczęściej pojawiają się tu znaki polifoniczne (głównie czeskie, angielskie i polskie; stosowanie języka angielskiego i polskiego jest czasami wymienne). W sytuacji jednoznacznego kierowania przekazu do polskojęzycznego odbiorcy pojawiają się napisy jednojęzyczne (np. Dom Polski, Konsulat). Podobnie dzieje się w wypadku zakazów lub poleceń kierowanych wyłącznie do Polaków, które mają zapobiec niepożądanemu zachowaniu (np. zakaz grillowania). Za mieszane znaki językowe można uznać te pojawiające się w przekazach, których treść nie jest identyczna. Jakość języka w komunikatach jest różna; błędy interferencyjne popełniane pod wpływem języka czeskiego występują szczególnie w komunikatach nieoficjalnych („bottom-up”). Warto podkreślić korzystny wpływ współpracy instytucji z lektorami, dla których język komunikatu jest językiem ojczystym.

Mimo że na przełomie XIX i XX w. w Ostrawie mieszkało i/lub pracowało prawie 30% Polaków, wyraźnych śladów polskości w krajobrazie językowym tego miasta nie widać. Wygląda na to, że po I wojnie światowej historyczny związek z polską kulturą i polskim językiem został bezpowrotnie przerwany. Od pewnego czasu obserwujemy jednak nowe formy zadomawiania się języka polskiego w Ostrawie. Są one wynikiem wzmożonego ruchu turystycznego i dużego zainteresowania Polaków tym, co miasto ma do zaoferowania.

Literatura

- BACKHAUS P., 2005, *Signs of multilingualism in Tokyo: A diachronic look at the linguistic landscape*, „International Journal of the Sociology of Language” nr 175–176, s. 103–121, <https://doi.org/10.1515/ijsl.2005.2005.175-176.103>.
- BACKHAUS P., 2006, *Multilingualism in Tokyo: A look into the linguistic landscape*, „International Journal of Multilingualism” 3, nr 1, s. 52–66, <https://doi.org/10.1080/14790710608668385>.

- BACKHAUS P., 2007, *Linguistic Landscapes: A Comparative Study of Urban Multilingualism in Tokyo*, Bristol, <https://doi.org/10.21832/9781853599484>.
- BOGOCZOVÁ I., 2009, *Ostravská čeština. Tradice a současnost*, [w:] I. Kaleta, M. Horsáková, J. Chrobák, P. Hruška, P. Hruška, J. Malura (red.), *Bílá kniha. 17 příběhů z ostravské kulturní historie*, Ostrava, s. 175–182.
- BOGOCZOVÁ I., 2024, *Cieszyn i Český Těšín. Oblicza dwujęzyczności po polskiej i czeskiej stronie granicy*, „*Studia Slavica*” XXVIII/1, s. 41–55, <https://doi.org/10.15452/StudiaSlavica.2024.28.0004>.
- CHALEPLIS V., DVOŘÁK J., TOMÁŠ A., 2022, *111 míst v Ostravě, která musíte vidět*, Praha.
- ČERNÝ M., 2016, *Role angličtiny v jazykové krajině Srí Lanky*, „*XLinguae*” 9, č. 3, s. 51–57, <https://doi.org/10.18355/XL.2016.09.03.51-57>.
- DAVID J., 2019, *Delimitative function of place names in the linguistic landscape – as illustrated with examples from the cities of Prague and Ostrava (Czech Republic)*, „*Linguistica Brunensia*” 67, č. 1, s. 5–14, <https://doi.org/10.5817/LB2019-1-1>.
- DAVID J., KLEMENSOVÁ T., 2020, *Mnohost v jazykové krajině – od morfologie přes gramotnost k diskuzím o vizuálním smogu*, [w:] A. Ďuricová (red.), *Od textu k prekladu XIV.2, část: Linguistic Landscape*, Praha, s. 6–15.
- DAVID J., MÁCHA P., 2014, *Názvy míst. Paměť, identita, kulturní dědictví*, Brno.
- DRAPA P., 2024, *Dwujęzyczne nazewnictwo na liniach kolejowych na Zaolziu w Republice Czeskiej*, „*Studia Slavica*” XXVIII/1, s. 115–124, <https://doi.org/10.15452/StudiaSlavica.2024.28.0010>.
- GEBEN K., 2022, *Język polski w krajobrazie językowym Wilna*, „*Acta Baltico-Slavica*” 46, art. 2867, <https://doi.org/10.11649/abs.2867>.
- ĞŁUSZKOWSKI M., 2013, *Socjologia w badaniach dwujęzyczności. Wykorzystanie teorii socjologicznych w badaniach nad bilingwizmem*, Toruń.
- GORTER D., 2006, *Introduction: The Study of the Linguistic Landscape as a New Approach to Multilingualism*, „*International Journal of Multilingualism*” 3, nr 1, s. 1–6, <https://doi.org/10.1080/14790710608668382>.
- GORTER D., 2012, *Foreword: Signposts in the Linguistic Landscape*, [w:] Ch. Hélot, M. Barni, R. Janssens, C. Bagna (red.), *Linguistic Landscapes, Multilingualism and Social Change*, Frankfurt am Main, s. 9–12.
- GRYGAR J., 2003, *Jazyk jako nástroj sociální diferenciace. Poznámky k jazykové situaci ve Stonavě na Těšínsku*, „*Lidé města. Revue pro etnologii, antropologii a etologii komunikace*” IX, č. 1, s. 47–80.
- GWUZD J., MYŠKA M., 2005, *Ostrava*, [w:] L. Dokoupil, M. Myška, J. Svoboda (red.), *Kulturněhistorická encyklopedie Slezska a severovýchodní Moravy, díl II: N–Ž*, Ostrava, s. 78–81.
- KARMOWSKA A., 2019a, *Krajobraz językowy polsko-czeskiego pogranicza jako przestrzeń dyskursu wielojęzyczności – analiza tablic informacyjnych z sektora publicznego*, „*Acta Universitatis Lodzensis. Folia Linguistica*” 53, s. 55–66, <https://doi.org/10.18778/0208-6077.53.05>.
- KARMOWSKA A., 2019b, *Krajobraz językowy polsko-czeskiego pogranicza: przypadek czeskiego Adršpach i polskiego Karłowa (ujęcie porównawcze)*, „*Studia Slavica*” XXIII/2, s. 157–169.
- LANDRY R., BOURHIS R.Y., 1997, *Linguistic Landscape and Ethnolinguistic Vitality: An Empirical Study*, „*Journal of Language and Social Psychology*” 16, nr 1, s. 23–49, <https://doi.org/10.1177/0261927X970161002>.

- MURYC J., 2021, *Dwujęzyczność na Zaolziu w Republice Czeskiej – sytuacja językowa i uwarunkowania prawne*, [w:] I. Masojć, H. Sokołowska (red.), *Tożsamość na styku kultur*, t. 4, Kraków, s. 79–89, <https://doi.org/10.12797/9788381386234.05>.
- MURYC J., 2024, *Polština v jazykové krajině ostravské ZOO*, „*Studia Slavica*” XXVIII/1, s. 57–68, <https://doi.org/10.15452/StudiaSlavica.2024.28.0005>.
- REH M., 2004, *Multilingual writing: A reader-oriented typology – with examples from Lira Municipality (Uganda)*, „*International Journal of the Sociology of Language*” 170, s. 1–41, <https://doi.org/10.1515/ijsl.2004.2004.170.1>.
- SIWEK T., 2005a, *Poláci*, [w:] L. Dokoupil, M. Myška, J. Svoboda (red.), *Kulturněhistorická encyklopedie Slezska a severovýchodní Moravy*, díl I: A–M, Ostrava, s. 141–142.
- SIWEK T., 2005b, *Haličané*, [w:] L. Dokoupil, M. Myška, J. Svoboda (red.), *Kulturněhistorická encyklopedie Slezska a severovýchodní Moravy*, díl II: N–Ž, Ostrava, s. 278–279.
- SKULINA J., 1979, *Ostravská mluva*, Ostrava.
- STECIĄG M., KARMOWSKA A., 2019, *Wielojęzyczność zrównoważona? Krajobraz językowy polsko-czeskiego pogranicza w ujęciu ekolingwistycznym (przypadek Dusznik Zdroju i Hronova)*, „*Slavia Occidentalis*” 76/1, s. 145–156, <https://doi.org/10.14746/so.2019.76.10>.
- STECIĄG M., KARMOWSKA A., 2020, *Lingua materna, lingua receptiva, lingua franca, multilingual franca? The linguascape of the Polish-Czech borderland from the perspective of sustainable multilingualism*, „*Darnioji daugiakalbystė / Sustainable multilingualism*” 16, nr 1, s. 21–38, <https://doi.org/10.2478/sm-2020-0002>.
- ŠATAVA L., 2009, *Jazyk a identita etnických menšin. Možnosti zachování a revitalizace*, Praha.
- ŠRÁMEK R., 2005, *Ostravská městská mluva*, [w:] L. Dokoupil, M. Myška, J. Svoboda (red.), *Kulturněhistorická encyklopedie Slezska a severovýchodní Moravy*, díl II: N–Ž, Ostrava, s. 155–156.

Žródła internetowe

- Czech Tourism – Tourdata, [on-line:] <https://tourdata.cz/>.
- Cizinci: zaměstnanost – datové údaje, Český statistický úřad, [on-line:] https://www.czso.cz/csu/cizinci/4-ciz_zamestnanost#cr.
- Dolní Vítkovice, [online:] <https://www.dolnivitkovice.cz/>.
- Moravian-Silesian Tourism, [on-line] <https://www.mstourism.cz/statistiky>.
- Obyvatelstvo podle národnosti, pohlaví a podle velikostních skupin obcí, okresů a správních obvodů ORP – Moravskoslezský kraj, Český statistický úřad, [on-line:] <https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=vystup-objekt&z=T&f=TABULKA&pvo=ZV21KR015&pvoKc=100&pvoCh=3140>.
- Tvoří skoro polovinu návštěvnosti. Do ostravské zoo míří tisíce Poláků, Moravskoslezský deník, [on-line:] https://moravskoslezsky.denik.cz/zpravy_region/zoo-ostrava-novinky-akce-rozhovor-s-reditelem.html.

The Polish Language in the Linguistic Landscape of Ostrava

Abstract

The purpose of this text is to present several aspects of language landscape research using the example of public places in Ostrava – the third largest city in the Czech Republic with historical and still (to some extent) close ties with Poland. The Polish language in Ostrava's linguistic landscape was analysed from a synchronic perspective using the author's own field research, conducted in 2023–2024. The subject of the research were inscriptions (but also various types of voice messages and audio announcements of an informative or persuasive nature) in Polish found in public spaces in Ostrava and recorded by the author of this text in the form of photographs and recordings. In order to collect material for description and analysis, all signs in Polish on the outside of buildings, exceptionally also in their interiors (e. g. in the foyer, lobby) were photographed, virtually all over Ostrava. Linguistic signs appearing in Ostrava's urban space were analysed in accordance with the methodology adopted in linguistic landscape studies, and were divided into monolingual, polyphonic and mixed ones, as well as into signs of public or private character.